

Quo vadis? Een verkenning van recente ontwikkelingen in de behandeling van zedendelinquenten

*Kasia Uzieblo, Tine Vertommen, Minne De Boeck, Lonneke Lemlijn,
Wineke Smid, Kris Goethals*

Inleiding

De laatste decennia is er in toenemende mate maatschappelijke en politieke aandacht voor de hulpverlening aan daders van seksueel geweld. Die toename piekt doorgaans bij de bekendmaking van spraakmakende seksuele misdrijven die de schade van seksueel geweld voor slachtoffer en maatschappij tentoonspreiden. Hierbij verwacht de maatschappij van onder meer de hulpverlener dat de kans op recidive bij iedere dader tot een minimum - en bij voorkeur tot nul - herleid wordt. Maar hoe succesvol zijn de huidige behandelingsprogramma's voor daders van seksueel geweld? Begrijpt de wetenschap de onderliggende mechanismen van seksueel geweld al voldoende? Zijn wij in staat om deviante seksuele voorkeuren tijdig te detecteren en recidive te voorspellen? Dat zijn prangende vragen. Op 17 en 18 maart 2016 vond op de campus van de Thomas More Hogeschool te Antwerpen een grootschalig congres plaats over de behandeling van zedendelinquenten. Voor dat congres werd samengewerkt tussen de expertise-eenheid Toegepaste Forensische Psychologie van Thomas More, het Universitair Forensisch Centrum (onderdeel van de Universitaire Ziekenhuisdienst Psychiatrie van het Universitair Ziekenhuis Antwerpen) en de Nederlandse afdeling van de Association for the Treatment of Sexual Abusers (NL-ATSA).

Met als titel *At the crossroads: Future directions in sex offender treatment* richtte het congres zich op de laatste wetenschappelijke ontwikkelingen in de theorievorming over zedendelinquentie, en op de psychodiagnostiek bij en de behandeling van zedendelinquenten. De focus lag hierbij op de implicaties van de wetenschappelijke ontwikkelingen voor de praktijk. Niet minder dan dertien internationaal gerenommeerde sprekers waren bereid om voor de deelnemers deze vertaalslag vanuit de theorie naar de praktijk te maken. De behoefte aan een praktijkgericht congres was duidelijk groot: ruim 260 practici uit onder andere België, Nederland, Duitsland en zelfs Australië namen deel aan het congres. Deze bijdrage bevat een beknopte weergave van de lezingen die een antwoord proberen te geven op de hierboven geformuleerde vragen.

De ontwikkeling van seksueel geweld

Tijdens het congres werd eerst aandacht besteed aan hedendaagse theoretische invalshoeken. Luk Gijis (KU Leuven) beet de spits af met een inhoudelijke discussie over de rol van seksualiteit bij seksueel geweld. Diverse theoretische verklaringsmodellen erkennen het belang van problemen op het vlak van seksualiteit bij zowel de ontwikkeling van seksueel geweld als bij seksuele recidive. Denk hierbij bijvoorbeeld aan leerprocessen waarbij vormen van seksuele dwang tijdens de levensloop als mogelijke gedragstactiek worden aangeleerd en eigen ervaringen van seksueel misbruik. Die problemen kunnen in bepaalde gevallen mee aan de basis liggen van seksueel geweld en een causale rol vervullen, of ze kunnen als faciliterende factor beschouwd worden.

Ook neurobiologische factoren kunnen aan seksueel geweld gelinkt worden. Opvallend is echter dat neurobiologisch onderzoek tot op heden nog nauwelijks een plaats heeft verworven in het onderzoek naar zedendelinquentie, aldus Anthony Beech (University of Birmingham, Verenigd Koninkrijk). Hij suggereert dat bepaalde hersendelen zoals de amygdala (emotie) en de anterior cingulate cortex (integratie van emotie en cognitie) en specifieke neurale netwerken zoals de spiegelneuronen (onder andere het begrijpen en interpreteren van gedragingen van anderen) niet alleen bij de ontwikkeling van antisociaal gedrag, maar ook bij de ontwikkeling van seksueel gewelddadig gedrag een belangrijke rol spelen. Menig onderzoek heeft immers aangetoond dat risicofactoren tijdens (bijvoorbeeld: roken en alcoholmisbruik) en na de zwangerschap (bijvoorbeeld: ondervoeding en mishandeling) een belangrijke rol spelen bij de neurobiologische ontwikkeling van het kind, en dat problemen op dat gebied op hun beurt gerelateerd zijn aan een breed scala van probleemgedrag. Bovendien tonen verscheidene recente studies aan dat behandelprogramma's die een effect hebben op neurobiologische mechanismen, zoals mindfulness en ademhalingstraining, tot positieve resultaten (onder andere een reductie van middelengebruik en van agressief gedrag) leiden bij diverse dadergroepen.

De bestaande theorieën zijn echter volgens Wineke Smid (Forensische Zorgspecialisten, Utrecht) niet veel meer dan correlatieve voorspellingsmodellen en beschrijven dus geen causale paden. Ze vormen een samenvatting van de kennis uit onderzoek naar risicofactoren die correleren met recidive. Langs welke wegen de factoren elkaar precies beïnvloeden, wordt niet duidelijk. Seksueel delictgedrag wordt bovendien in de bestaande modellen vooral gezien als een vorm van delictgedrag en wordt vergeleken met ander niet-seksueel delictgedrag. Maar het kan verhelderend zijn om seksueel delictgedrag te bestuderen als een vorm van seksueel gedrag in plaats van als een vorm van delictgedrag. Dat vraagt om een vergelijking met normaal/wenselijk seksueel gedrag en om gebruikmaking van theorieën uit de reguliere seksuologie. Een van die theorieën is een *incentive theory of sexual motivation* (Toates, 2009) die seksuele opwindning beschouwt als een emotionele reactie op een stimulus, vergelijkbaar met andere emoties (angst, vreugde...). Smid laat zien hoe een dergelijke benadering leidt tot de vorming van een causale en toetsbare theorie over het ontstaan van seksueel deviant interesses en voorkeuren.

Theorieën dienen de practici een evidencebased houvast te bieden bij de keuze en de uitvoering van interventies. Door het gebrek aan gedegen theorievorming blijft men echter

met prangende vragen worstelen, zoals de vraag welke problemen ten grondslag liggen aan seksueel gewelddadig gedrag. Onze beperkte kennis over de onderliggende mechanismen werd weerspiegeld in de lezing van Beech. De opsomming van de neurobiologische bevindingen leek eerder een wilde zoektocht naar een heilige graal dan een theoriegedreven weergave van het huidige neurobiologische onderzoek. Dit onderzoek staat trouwens nog in de kinderschoenen, waardoor Beech genoodzaakt was om tijdens zijn lezing voornamelijk te focussen op neurobiologische deviaties die eerder aan antisociaal gedrag dan aan seksueel gedrag an sich gerelateerd zijn. Dat maakt dat de kennis over die mechanismen alsook de suggesties voor specifieke interventies die hierop inspelen, slechts bij een beperkte groep zedendelinquenten van toepassing zullen zijn. Gijs en Smid namen dan weer seksualiteit/seksueel gedrag als uitgangspunt. Een dergelijke invalshoek legt een belangrijke uitdaging bij de behandelaar: steeds dient eerst beoordeeld te worden of problemen met seksualiteit inderdaad een rol hebben gespeeld bij het tot stand komen van seksueel geweld. Hebben die een rol gespeeld, dan dient de behandelaar de aard van de relatie - causaal dan wel faciliterend - tussen dergelijke problemen en het deviante seksuele gedrag te bepalen. Kennis van de ontwikkeling van normaal/wenselijk seksueel gedrag is hierbij onontbeerlijk.

Psychodiagnostiek bij seksueel geweld

Het psychodiagnostische onderdeel van het congres besteedde in de eerste plaats aandacht aan de meting van deviante seksuele voorkeuren. Rainer Banse (Universität Bonn, Duitsland) benadrukte in zijn lezing dat het allesbehalve eenvoudig is om (deviante) seksuele voorkeuren op een betrouwbare en valide wijze te meten. Zelfrapportage-instrumenten (vragenlijsten en interviews) worden bekritiseerd vanwege hun (vermoedelijke) gevoeligheid voor sociaal wenselijk responsgedrag. Daarnaast veronderstelt men dat die instrumenten slechts een bepaald aspect van het multidimensionale en dynamische construct 'seksuele voorkeur' in kaart brengen. Daarom richt het onderzoek naar de meting hiervan zich de laatste jaren voornamelijk op het gebruik van indirecte maten. Er zijn twee tendensen: de meting van fysiologische reacties (onder andere: penisplethysmografie, fMRI-scans) en het gebruik van impliciete maten. Hoewel de meting van fysiologische reacties op seksuele stimuli aan populariteit blijft winnen, wordt die meetmethode gekenmerkt door belangrijke beperkingen, zoals een lage betrouwbaarheid, een gebrekkige standaardisatie en een beperkte praktische haalbaarheid. Impliciete maten zouden minder onderhevig zijn aan die problemen. De meest onderzochte impliciete maten betreffen taken die de tijd meten die besteed wordt aan het kijken naar de aangeboden stimuli en de zogenaamde 'impliciete associatietask' waarbij de associatie tussen twee begrippen gemeten wordt. Uit onderzoek blijkt dat taken waarbij de primaire opdracht het sorteren, classificeren of beoordelen van seksuele stimuli behelst, de beste resultaten opleveren, terwijl taken waarbij gemeten wordt hoe sterk bepaalde seksuele stimuli de proefpersoon afleiden van een andere, neutrale taak, doorgaans tot minder goede resultaten leiden. Hoewel impliciete maten zeker niet feilloos zijn en verder onderzoek naar hun waarde en mogelijkheden aangewezen is, blijken dat momenteel wel de meest veelbelovende maten voor gebruik in onderzoek en praktijk te zijn.

Het belang van risicotaxatie of het inschatten van het recidiverisico bij geweldsdelicten is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. Leslie-Maaike Helmus (Global Institute of Forensic

Research, Verenigde Staten) stelde echter dat risicotaxatie-instrumenten nog al te vaak incorrect worden gebruikt. Een correct gebruik van die instrumenten vergt in eerste instantie een gedegen kennis van de onderliggende principes, aldus Helmus. Aan de hand van risicotaxatie beoogt de diagnosticus een toekomstige gebeurtenis te voorspellen. Risico is geen dichotoom construct, maar dient op een continuüm geplaatst te worden; een risicotaxatie biedt bijgevolg geen eenduidige ‘ja of nee’-antwoorden. Het gaat bovendien om een kansberekening; men kan dus nooit met zekerheid stellen of de onderzochte persoon al dan niet zal recidiveren. De beoordeling van een risico dient bijgevolg in probabilistische termen beschreven te worden. Het maken van een risico-inschatting is daarmee anders dan het stellen van een diagnose, waarbij de aan- of afwezigheid van een bepaalde toestand op een specifiek moment wordt vastgesteld. Principes uit het reguliere psychodiagnostische onderzoek kunnen hierbij dan ook niet zomaar worden overgenomen. Zo steunt de samenstelling van de lijst van risicofactoren niet zozeer op een theorie, maar eerder op de sterkte van de statistische relatie van die factoren met de outcome (in dit geval: recidive). Een dergelijk instrument bestaat bijgevolg uit een reeks items waarvan de incrementele waarde is aangetoond, waardoor psychometrische beoordelingen, onder meer van de interne betrouwbaarheid, hier minder relevant zijn. Die instrumenten kunnen kwantitatieve informatie verschaffen. Hierbij maakt men doorgaans gebruik van percentielen, risk ratio’s (zijnde de vergelijking met het profiel van de ‘typische’ geweldpleger) en/of een absoluut risico. Het risico kan tevens in kwalitatieve termen (zijnde laag, middelmatig of hoog risico) weergegeven worden. Kwalitatieve informatie krijgt in de praktijk doorgaans de voorkeur, ondanks het feit dat een eenduidige afbakening en dus ook begrip van de nominale risicocategorieën vaak te wensen overlaten. Helmus pleit daarom voor het gebruik van gestandaardiseerde, zinvolle risicocategorieën die de practicus informeren welke interventies kunnen worden ingezet. Helmus hoopt dat de ontwikkeling van nieuwe, duidelijk afgebakende en empirisch onderbouwde risicocategorieën zullen leiden tot een grotere consensus in de praktijk betreffende de evaluatie van en communicatie over het risico op toekomstig geweld.

Waar beide sprekers de nodige empirische ondersteuning voor de validiteit van de instrumenten aanleverden, zag de practicus zich geconfronteerd met een complexe en omvangrijke vorm van diagnostiek die niet in alle settings uitgevoerd zal kunnen worden. Daarnaast heersen er hardnekkige mythes over die instrumenten. Zo veronderstelt men vaak ten onrechte dat risicotaxatie niets meer is dan het doornemen van een lijst van statische of onveranderbare factoren en dat een risicobeoordeling op basis van eigen ervaring en aanvoelen minstens even betrouwbaar is. Dergelijke reacties onderstrepen nog maar eens het belang van een intensieve dialoog tussen onderzoek en praktijk over nieuwe ontwikkelingen en de praktische mogelijkheden en problemen, alsook de behoefte aan risicotaxatietrainingen.

Preventie van seksueel geweld

Primaire preventie werd vanuit een vernieuwende invalshoek belicht door Emily Rothman (Boston University, Verenigde Staten). Onderzoek naar de effectiviteit van preventieprogramma’s toont aan dat een multi-level of socio-ecologische aanpak op verschillende niveaus (individueel, gezin, *peers*, gemeenschap, institutioneel en maatschappelijk) in vergelijking

met een aanpak enkel gericht op individuele gedragsverandering, effectiever is om ongewenst gedrag te voorkomen. Wie seksueel geweld wil stoppen, dient volgens Rothman het gedeelde risico en de protectieve factoren bij andere gezondheidsproblemen aan te spreken. Zo overlappen de risicofactoren voor seksueel geweld grotendeels met die voor kindermishandeling, huiselijk geweld, zelfdoding, enzovoort. Rothman roept op om de krachten te bundelen met professionals in andere domeinen zoals hiv-preventie, obesitas en zelfdoding. Door zich niet specifiek te richten op secundaire preventie, maar eerder te focussen op algemenere doelen zoals armoedebestrijding, tewerkstelling en seksuele gezondheid, zal men op lange termijn betere resultaten boeken. Inzetten op de collectieve krachtadigheid en verantwoordelijkheid van de buurt blijkt te leiden tot een significante daling van onder meer passief omstandersgedrag bij seksueel geweld. Daarenboven benadrukt Rothman de uitdaging om scholen, ondersteunende diensten en gemeenschappen ervan te overtuigen evidencebased preventiestrategieën te gebruiken: goedbedoelde initiatieven zonder wetenschappelijke onderbouwing leiden tot ineffektieve programma's.

Primaire preventie van seksueel geweld heeft tot op heden weinig aandacht gekregen. De innovatieve *multi-level*-aanpak kan inderdaad attitude- en gedragswijzigingen bij moeilijk te bereiken bevolkingsgroepen teweegbrengen, groepen die doorgaans met problemen op diverse levensdomeinen kampen. Maar die zal niet alle vormen van seksueel geweld kunnen voorkomen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan kindermisbruik door een pleger die aan een pedofiele stoornis lijdt. Daarnaast vergen dergelijke projecten de inzet van heel wat personele en financiële middelen. Bovendien geeft het huidige beleid de voorkeur aan een eerder reactieve dan proactieve opstelling.

Behandeling van zedendelinquenten

Wat de behandeling van zedendelinquenten betreft, waren de meningen van de sprekers verdeeld. Zo stelde Conor Duggan (University of Nottingham, Verenigd Koninkrijk) zich kritisch op ten opzichte van het huidige onderzoek naar de effectiviteit van de behandeling van zedendelinquenten. Niet alleen is er een duidelijk tekort aan degelijk onderzoek, de beschikbare studies vertonen bovendien belangrijke methodologische tekortkomingen (onder andere een beperkte follow-upperiode en kleine steekproeven). Duggan focuste voornamelijk op de vraag naar de effectiviteit van een medicamenteuze behandeling bij zedendelinquenten. Systematische reviews van studies die gebruik maakten van zogenaamde *randomized controlled trials*, bieden tot op heden geen overtuigend bewijs voor de effectiviteit van een medicamenteuze behandeling bij zedendelinquenten. De meeste studies blijken bovendien gedateerd te zijn: er is geen enkel onderzoek gedaan waarbij bijvoorbeeld selectieve serotonineheropnameremmers (SSRI's) of het *gonadotropin-releasing hormone* (GnRH-agonisten) werden toegepast.

William B. Marshall (Queen's University of Kingston, Canada) bracht een positiever verhaal. Marshall focuste op de effectiviteit van cognitieve gedragstherapie bij zedendelinquenten. Hij benadrukte dat behandelingsprogramma's die aan de *risk-need-responsivity*-beginselen beantwoorden (Andrews et al., 1990), grotere slaagkansen hebben dan programma's die deze

principes niet volgen. In dat kader besteedde Marshall uitgebreid aandacht aan het belang van de therapeutische relatie en de houding van de therapeut. Een ondersteunende en empathische houding is volgens hem essentieel. Het is de taak van de therapeut om prosociaal gedrag en attitudes te modelleren en te versterken. Een confronterende of veroordelende houding, waarbij het schaamtegevoel wordt vergroot en steeds wordt gewezen op de feiten, bevordert de uitkomst niet. Vooral een positieve ingesteldheid bij de therapeut draagt bij tot effectiviteit, aldus Marshall. Ter illustratie besprak Marshall het zogenaamde Rockwood Program dat hij en zijn collega's op basis van de genoemde principes hebben ontwikkeld. De eerste resultaten omtrent de effectiviteit van dat programma zijn veelbelovend: een follow-upperiode van circa tien jaar liet bij een steekproef van 579 patiënten een significant lager recidivepercentage voor zowel seksuele (5%) als gewelddadige (8%) delicten zien in vergelijking met de verwachte recidivepercentages van respectievelijk 24% en 35%.

Hoewel die resultaten veelbelovend zijn, heeft men tot op heden nog weinig zicht op de effectiviteit van de diverse behandelprogramma's noch op de werkzame factoren. Extra longitudinaal onderzoek is dan ook onontbeerlijk om tot evidencebased behandelprogramma's te komen.

Specifieke doelgroepen

Tijdens het congres werd uitgebreid aandacht besteed aan specifieke doelgroepen van zedendelinquenten. We beperken ons hier tot online kindermisbruik en vrouwelijke zedendelinquenten.

Online kindermisbruik

Kelly Babchishin (University of Ottawa, Canada) merkte op dat de prevalentie van online kindermisbruik moeilijk vast te stellen is en naar alle waarschijnlijkheid onderschat wordt. De meeste online daders (circa 75%) zouden immers nooit gevat worden. De vraag in welke mate die online daders ook tot hands-on delicten (waarbij dus sprake is van fysiek contact tussen dader en slachtoffer) overgaan, is niet eenduidig te beantwoorden, mede door het hoge *dark number*. Volgens officiële statistieken zou ongeveer 12% van de online daders overgaan tot een hands-on delict. Maar circa 55% geeft toe al een geschiedenis van hands-on seksuele delicten te kennen. Wanneer het profiel van online daders, daders die hands-on delicten begaan, en daders die zowel online als offline kinderen misbruiken, vergeleken wordt, stelt men slechts op twee domeinen een significant verschil vast. Vooral de laatste subgroep vertoont een antisociaal profiel en heeft duidelijker afwijkende seksuele voorkeuren dan de andere twee subgroepen. Daarnaast zouden de daders die tot online kindermisbruik overgaan, in het alledaagse leven minder toegang hebben tot kinderen. De kans op recidive is bij online plegers bovendien veel lager dan bij hands-on daders. Babchishin geeft ten slotte enkele aanwijzingen voor de behandeling van daders van online kindermisbruik. Zo moet men rekening houden met afwijkende seksuele voorkeuren en kan een focus op een zinvolle vrijetijdsinvulling behandelmogelijkheden bieden voor deze dadergroep.

Vrouwelijke zedendelinquenten

Theresa Gannon (University of Kent, Verenigd Koninkrijk) boekte de afgelopen jaren veel vooruitgang met haar onderzoek naar vrouwelijke zedendelinquenten. Zo laat haar onderzoek een duidelijk verschil zien in de onderliggende beweegredenen voor mannelijke en vrouwelijke zedendelinquenten. Ze toonde onder meer aan dat delictondersteunende cognities bij vrouwelijke plegers verschillen van die bij mannelijke plegers. Veelvoorkomende cognities bij mannelijke plegers zijn onder andere 'kinderen zijn seksuele wezens' en 'ik breng het kind geen schade toe'. Vrouwelijke plegers beschouwen zich eerder als ondergeschikt aan en afhankelijk van mannen (vaak de medepleger) en ongevaarlijk. Gannon onderscheidde drie daderroutes voor vrouwelijke zedendelinquenten: expliciet-benaderend, afhankelijk-ontwijkend en impliciet-ongeorganiseerd, waarbij de eerste route een georganiseerde en doelgerichte manier van handelen beschrijft, de tweede route een afhankelijke en ondergeschikte (aan de man) manier van handelen betreft en de derde route een weinig georganiseerde en minder doelgerichte manier van handelen inhoudt. Uit Gannons onderzoek blijkt de expliciet-benaderende route bij vrouwelijke zedendelinquenten het meest voor te komen, terwijl mannelijke zedendelinquenten voornamelijk een benaderende en ontwijkende route vertonen. Het is bovendien niet uitgesloten dat een vrouwelijke zedendelinquent tussen de verschillende routes wisselt. Meer onderzoek naar vrouwspecifieke factoren evenals de ontwikkeling van theorieën specifiek voor deze dadergroep zijn echter nodig.

Tot slot

Tijdens dit congres werd de laatste stand van zaken betreffende het wetenschappelijk onderzoek over zedendelinquentie en de *best practices* bij die doelgroep diepgaand besproken. Nieuwe inzichten en concrete handvatten werden aangereikt. Daarnaast durfden de sprekers de gebruikelijke denk- en handelwijzen uit te dagen door die in vraag te stellen of tegenstrijdige empirische evidentie aan te reiken. Enkel een (zelf)kritische houding kan onderzoekers en practici brengen tot een optimalisatie van het eigen handelen en tot innovatieve benaderingen en ideeën. En dat is nodig, omdat veel vragen nog onbeantwoord blijven en het werk met zedendelinquenten ons met nog veel onduidelijkheden en onzekerheden confronteert.

Literatuur

- Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen, F.T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369-404. doi:10.1111/j.1745-9125.1990.tb01330.x
- Toates, F. (2009). An integrative theoretical framework for understanding sexual motivation, arousal, and behavior. *Journal of Sex Research*, 46, 168-193. doi:10.1080/00224490902747768

Personalia

Kasia Uzieblo, hoofdlector bij Thomas More Antwerpen en gastprofessor Universiteit Gent.

E-mail: Kasia.Uzieblo@thomasmore.be.

Tine Vertommen, onderzoeker bij Thomas More Antwerpen en het Collaborative Antwerp Psychiatric Research Institute (CAPRI), Universiteit Antwerpen.

Minne De Boeck, criminoloog bij Universitair Forensisch Centrum, Antwerpen.

Lonneke Lemlijn, onderzoeker bij Thomas More Antwerpen.

Wineke Smid, onderzoeker bij De Forensische Zorgspecialisten, Van der Hoeven Kliniek, Utrecht.

Kris Goethals, professor verbonden aan het CAPRI, Universiteit Antwerpen en hoofd van het Universitair Forensisch Centrum, Antwerpen.

Wanverhoudingen

De pedofiel, de politicus, de filosoof en de vrouwen

Abe Geldhof

In dit boek buigt Abe Geldhof zich over wanverhoudingen tussen mensen. De meest prangende lijkt zich tussen mannen en vrouwen af te spelen. Daarom rakelt hij eerst aspecten op uit het werk van Freud en Tolstoj die ons zaken over de man-vrouwverhouding kunnen bijleren. Van daaruit zet hij een stap naar brandend actuele thema's zoals jaloezie, schaamte, zelfmoord, plastische chirurgie en moderne vormen van eenzaamheid.

Vervolgens bestudeert hij de onbewuste dynamieken in racistische en xenofobe ideologieën die in tijden van crisis op collectief niveau aangewakkerd worden. Ook biedt hij een verfrissend perspectief op seksuele stoornissen zoals pedofilie en transvestitisme. Hij onderscheidt verschillende varianten en schetst mogelijkheden voor de behandeling. Tot slot buigt hij zich over het leven en werk van twee spraakmakende filosofen: Wittgenstein, die zijn eigen filosofie als doods, onbruikbaar en asexueel benoemde, en Althusser, die zijn vrouw vermoordde. Daarmee plaatst hij de mythes dat de filosoof alle illusies voorbij zou zijn of zijn eigen aandriften perfect meester zou zijn, in een nieuw daglicht.

Met *Wanverhoudingen* schrijft Geldhof over thema's die iedereen aangaan: liefde, samenleving en existentiële vragen. Door zijn heldere stijl maakt hij complexe redeneringen voor een groot publiek toegankelijk en breed toepasbaar.

ABE GELDHOF consulteert als psychotherapeut in een privépraktijk. Hij is als doctor in de klinische psychologie verbonden aan de Universiteit Gent en de Arteveldehogeschool. Eerder publiceerde hij *De namen van het genot* en *Alleen met kunst*.

ISBN 978 94 6292 583 0 // 248 blz. // € 24,90 (excl. verzendingskosten)

Koop dit boek online op www.uitgeverijacco.be of in de boekhandel.

Voor België: Uitgeverij Acco
E-mail: bestelling@acco.be

acco
MAAKT KENNIS MET U

Voor Nederland: Acco Nederland
E-mail: info@uitgeverijacco.nl